

IN HONOREM

I.

Gotovo s nevjericom zamjećujem da akademik Jakša Barbić u prosincu navršava sedamdeset godina. Zbrajam godine koje je posvetio znanstvenom i nastavničkom radu na Pravnom fakultetu u Zagrebu i opet s nevjericom ispisujem brojku četrdeset i tri. S nevjericom, jer su i danas njegov radni elan, znanstveni entuzijazam, energija i nesebični angažman u radu sa studentima, suradnicima i praksom jednaki kao i prije dvadeset i pet godina kad sam imao sreću postati njegovim asistentom.

Akademik Jakša Barbić ne posustaje kao nastavnik: unapređuje i reformira dodiplomsku i poslijediplomsku nastavu i u njoj predano sudjeluje. Ne posustaje ni kao pravni pisac. Osvrnemo li se samo na ovu godinu, vidjet ćemo da se njegov opus broji stotinama stranica. Istodobno njegov znanstveni habitus ne dopušta mu da bude samo promatračem turbulentnih promjena koje se događaju na području trgovačkog prava i prava društava u Europi i Republici Hrvatskoj nakon njezina osamostaljenja. On je ne samo teoretičar i tumač nego i aktivni sudionik tih zbivanja. Sjetimo se da je mnoge promjene anticipirao u vrijeme kad o tome nije bilo uputno ni razmišljati, a kamoli pisati. Kada za to sazrijeva vrijeme, postaje, a i danas ostaje, inicijatorom i kreatorom važnih legislativnih pomaka na nekima od najvažnijih pravnih područja. Neće se pretjerati kaže li se da je novo hrvatsko pravo društava, kao moderan sustav usklađen s evropskim standardima, nastalo upravo zahvaljujući angažmanu i radu akademika Barbića.

Istodobno, sukladno tradiciji katedre kojoj je dugo godina na čelu, zna da je svaki pravni sustav, pa tako i sustav trgovačkog prava i prava društava, dobar samo u mjeri u kojoj se njegovi instituti valjano i ispravno primjenjuju u praksi. Svoje je suradnike uvijek upozoravao na to da isključivo teoretsko bavljenje pravom, ako nije potkrijepljeno i životnim iskustvom struke, vodi u svojevrsni znanstveni izolacionizam. Zbog toga je akademik Barbić bio i ostao povezan s praksom: kao arbitar u brojnim domaćim i međunarodnim arbitražama.

ma, kao predavač na nizu seminara namijenjenih pravnicima praktičarima, kao dugogodišnji predsjednik strukovnog udruženja pravnika u gospodarstvu, kao inicijator i voditelj Tribine Kluba pravnika Grada Zagreba, kao savjetnik u velikom broju gospodarskih projekata, a posebno kao osoba uvijek spremna da kolegama, sucima, odvjetnicima ili pravnicima u gospodarstvu pomogne savjetom stavljajući im na raspolaganje svoje ekspertno znanje i iskustvo. Rad akademika Barbića izniman je primjer kvalitetnog povezivanja pravne teorije i prakse.

Svakome tko poznaje akademika Barbića jasno je da ovaj *Zbornik* nije posvećen osobi koja bi impresionirana brojem godina provedenih na vjetrometini uzbudljivih pravnih, znanstvenih, stručnih i političkih zbivanja osjetila umor i zaključila da je vrijeme povući se u zavjetrinu mirovine.

Ovaj *Zbornik* posvećen je aktivnom znanstveniku, angažiranom pravnom teoretičaru i praktičaru. Stoga će pogriješiti svatko tko pomisli da se ovom publikacijom zahvaljuje akademiku Barbiću na dosadašnjemu opusu, ne očekujući njegov nastavak. Prije će biti da je ovaj *Zbornik* koncipiran kao poticaj, štoviše - molba akademiku Barbiću da svojim radom i dalje pridonosi razvitku hrvatske pravne misli, posebno na području prava društava i trgovačkog prava. Ne sumnjamo uopće da će tome tako i biti. To je i razlog zašto čitatelj ovdje neće naći konkluzivan prikaz djela akademika Barbića - on ne bi bio ni moguć, jer je znanstveni opus akademika Barbića daleko od toga da bude zaključen.

II.

Prikazati znanstveni rad akademika Jakše Barbića ili barem istaknuti glavne sastavnice njegova opusa izgledalo bi na prvi pogled jednostavno. Pregnantnost njegova znanstvenog doprinosa razvitku privrednog prava, odnosno nakon pravno-političkog osamostaljenja Republike Hrvatske, trgovačkog prava i osobito prava društava tolika je da poseban prikaz djela Jakše Barbića zapravo čini izlišnim. S druge strane, broj, opseg i znanstveni doprinos njegovih radova, za svakog pripadnika struke koji razmišlja o prikazu znanstvenog rada Jakše Barbića, otvara, u pozitivnom smislu, brojne dileme: koje radove obuhvatiti, na koja se područja njegova znanstvenog rada usredotočiti, što istaknuti a da se ne učini nepravda područjima ili djelima koja nisu pojedinačno dotaknuta u prikazu.

Srećom, ograničeni prostor dopušta mi da od ukupno preko desetak objavljenih knjiga i ukupno petstotinjak znanstvenih rasprava, stručnih članaka i referata, ovdje čitatelja podsjetim samo na djelo koje impresionira svojim opsegom i uspješnom sintezom Barbićeva znanstvenog djelovanja i njegova rada kao inicijatora i kreatora legislativnih promjena na području statusnog prava. Nakon toliko desetljeća posvećenih trgovačkom i statusnom pravu te nakon donošenja Zakona o trgovačkim društvima, koji je rezultat rada akademika Barbića i radne grupe kojoj je bio na čelu, vrhunac znanstvenog djelovanja Jakše Barbića zasigurno je njegov sustav prava društava kao nove grane hrvatskoga prava. Sustav prava društava Jakša Barbić je izložio u tri knjige: *Opći dio, Društva kapitala* te *Društva osoba*, objavljene prvi put u vremenu od 1999. do 2002. Sretna je podudarnost da je netom prije tiskanja ovoga *Zbornika* objavljeno novo, izmijenjeno izdanje prve knjige *Prava društava*, dopunjeno izlaganjima koja se tiču povezanih društava, što je prvi sustavni prikaz te materije u nas. Barbićevo *Pravo društava* kapitalno je djelo hrvatske pravne književnosti (opsega preko 3.400 stranica), koje ga kao pravnog pisca uvodi u društvo slavni imena europske pravne tradicije. Riječ je o djelu u kojem je napokon cjelovito, sustavno i znanstveno fundirano analizirana i izložena ta složena materija.

U prvoj knjizi Barbićeva sustava prava društava raspravljaju se opća pitanja nove grane prava, određuje se pojam prava društava, ta se pravna grana stavlja u odnos prema drugim granama i područjima prava, kao i prema pravu društava u ostalim relevantnim pravnim sustavima te se razmatraju i analiziraju svi oni pravni instituti koji su zajednički za sva društva. Prvom knjigom sustava prava društava postavljaju se temelji prava društava te se ujedno otvara put daljnjem sustavnom izlaganju te grane prava.

U drugoj knjizi sustava prava društava obrađuje se materija društava kapitala, gospodarski najznačajnijih društava preko kojih se djeluje na tržištu. Zbog važnosti materije koja se u njoj obrađuje može se reći da je knjiga *Društva kapitala* središnja knjiga sustava prava društava. Knjiga je doživjela već i treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje zahvaljujući iznimnom angažmanu akademika Barbića, ali i rijetko viđenom interesu stručne publike.

Treća knjiga Barbićeva sustava prava društava iznimno je vrijedno djelo kojim je pisac u potpunosti zaokružio sustavno izlaganje materije prava društava. Njezina posebna vrijednost je i u tome što su njome prvi put na jednom mjestu obrađena sva društva osoba koja naš pravni sustav poznaje. Neka od tih društava, primjerice ortaštvo, udruga i zadruga, nikad u nas nisu bila sustavno obrađena.

U svom djelu Jakša Barbić opsežno razmatra sve relevantne odredbe koje uređuju pitanja prava društava. Pritom se ne zaustavlja na njihovu pukom prikazu, nego ih raščlanjuje i objašnjava njihov smisao, vodeći računa o tome da se neka odredba ne smije tumačiti zasebno, nego u odnosu prema drugim odredbama kojima se uređuju pojedina pitanja prava društava, ali i u odnosu prema drugim granama i područjima prava koja su u svezi s pravom društava.

Akademik Barbić kritički se osvrće na način kako su u hrvatskim propisima uređena pojedina pitanja, pri čemu iznosi i prijedloge kako ih treba izmijeniti te koja bi nova pravila valjalo donijeti. To je posebice vrijedan doprinos našoj pravnoj doktrini, ali i praksi u području prava društava, jer je kritika, bez sugestija za prevladavanje nepravilnosti i neusklađenosti u pravnom uređenju, često suvišna.

Svoja stajališta sustavno potkrepljuje i poredbenopravnim rješenjima, analizirajući pritom čak deset najvažnijih pravnih sustava pri razmatranju svakog važnijeg pitanja. Brojnošću citiranih poredbenopravnih izvora stvara se dodatna predodžba o položaju domaćeg prava društava u odnosu prema relevantnim inozemnim pravnim sustavima. Poredbenopravnim prikazom Barbić se ne koristi samo ilustrativno, već nerijetko zauzima i kritičko stajalište glede nekih doktrinarnih postavki s kojima se susreće u analizi inozemnih pravnih sustava.

Sustav prava društava Jakše Barbića, izložen u tri knjige, jedinstveno je djelo u nas, u području koje obrađuje, te djelo kakvo se rijetko susreće i na poredbenoj razini, čak i u zemljama u kojima pravo društava ima višestoljetnu, neprekinutu tradiciju. Važnost autorova sustava prava društava je mnogostruka. Prije svega ona proizlazi iz okolnosti da je riječ o sustavnom izlaganju materije cijele jedne grane prava koja je nastala tek u najnovije vrijeme. Pravo društava, naime, izdvojilo se kao zasebna grana prava tek kad su se prelaskom na tržišni oblik privređivanja za to stvorile političke pretpostavke i kad je ugašen pravno neodrživ sustav. Time je u nas, prvi put nakon pola stoljeća uopće, nastala neka nova grana prava. Rad akademika Jakše Barbića omogućio je da se i u hrvatskom pravu o društvima može raspravljati na način kako se to čini u drugim zemljama u kojima je pravo društava već dugo prisutno i vrlo razvijeno. Štoviše, autor ukazuje na to da je domaće pravo društava, kao jedno od većih pravnih područja, u najvećoj mjeri usklađeno sa smjernicama Evropske unije. Akademik Jakša Barbić na primjeru svoga sustava dokazuje da je prilagodba domaćeg prava pravu Europske unije ponajprije u našem interesu jer se na taj način i u naše pravo uvode prokušani, dobri europski standardi.

Međutim, vrijednost autorova sustava umnogome nadilazi matično pravno područje. Danas, kad se projekt reforme pravosuđa izdvaja kao društveno dominantna tema, djelo akademika Jakše Barbića primjerom pokazuje da bi jedan od njezinih glavnih ciljeva trebalo biti usavršavanje i specijalizacija svih onih koji primjenjuju propise, pa i onih na koje se propisi odnose. To proizlazi iz okolnosti da su temeljni propisi privatnog prava, među koje se ubraja i Zakon o trgovačkim društvima, usvojeni tek nakon donošenja Ustava Republike Hrvatske, pri čemu su kao uzor poslužili razvijeni pravni sustavi kontinentalnog pravnog kruga, posebice njemački, ali i pojedina rješenja drugih sustava koja su se u praksi pokazala primjerenima. Sustav prava društava akademika Jakše Barbića dokazuje da se vladavina prava ne može ostvariti samo mehaničkim usvajanjem dobrih propisa razvijenih zemalja jer iza njih stoji dugotrajno i mukotrпно stjecano iskustvo koje je u kratkom vremenu nemoguće nadomjestiti. Zbog toga su domaći pravници, ali i svi drugi koji s pravom svakodnevno dolaze u doticaj, osuđeni ne samo neprekidno učiti već i na odgovarajući način primjenjivati poredbenopravna iskustva. Hrvatsko društvo u cjelini je prisiljeno, što je brže moguće, uhvatiti korak s razvijenim svijetom. Polustoljetni prekid pravne tradicije na mnogim područjima jedna je od najvećih nevolja na tom putu te je stoga glede uspostave budućih pravnih načela i buduće poslovne prakse rad Jakše Barbića od neprocjenjive vrijednosti. Usprkos svemu autor je svjestan da pravni sustav nije hermetična i izolirana cjelina te daje i svojevrsno upozorenje da se ideal vladavina prava ne ostvaruje samo primjenom propisa, sudske i arbitražne prakse, pravne književnosti, nego i ukupnom društvenom klimom koja vlada u pojedinoj zemlji.

Iako značenje sustava za pravnu i poslovnu praksu proizlazi već iz prirode materije koju autor obrađuje, on dodatno dobiva na važnosti uzme li se u obzir način na koji ga autor izlaže. Akademik Jakša Barbić ne obraća se nekom imaginarnom čitatelju, već svoj sustav prava društava izlaže tako što neposredno komunicira sa sucem, odvjetnikom, javnim bilježnikom, revizorom, dioničarom, članom uprave, članom nadzornog odbora, studentom prava. Odgovara sa stajališta doktrine prava društava na konkretna pitanja koja se pojavljuju u praksi. S posebnom pažnjom obraća se i javnopravnim subjektima iznoseći zaključak da oni ne bi u okviru svojih nadležnosti mogli nadzirati rad trgovačkih društava bez posebnih znanja o njima. Osobe na kojima leži odgovornost primjene odredbi iz područja prava društava nemoguće je u potpunosti pobrojiti, što dodatno pokazuje kolika je potreba za posebnim znanjima s tog pravnog

područja. Sve te osobe ne mogu preko noći usvojiti tu zahtjevnu i opširnu materiju, pa ni u uskom dijelu koji eventualno spada u njihovu specijaliziranu nadležnost. Može se očekivati da će im u njihovim nastojanjima sustav prava društava biti od pomoći. Stajališta izložena u sustavu, uostalom, traže potvrdu u praksi, jer su osobito njoj i namijenjena. Na pravo društava stoga se ne gleda kao na zatvoren doktrinarni sustav, koji je zadan teoretskim postavkama. Ono je živ organizam podložen zbivanjima u praksi koja ga oblikuju. Na pravnoj je doktrini da utvrdi zakonitosti aktualnih zbivanja, ali i da osjeti pomake u poslovnoj praksi te da pridonese što boljem oblikovanju uvijek iznova nadolazećih potreba. Veličina ovog djela u bitnome jest u autorovoj svijesti o potrebi stalnog obnavljanja stečenih saznanja.

Pripadnici pravne struke, neovisno o tome je li riječ o praktičarima ili teoretičarima, i dalje će morati ulagati ozbiljan intelektualni napor kako bi se pravo društava, a posredno i domaće gospodarstvo, razvijalo u ispravnom smjeru. U tom pogledu djelo akademika Jakše Barbića nije samo doktrinarni sustav od kojeg će polaziti i na kojem će se temeljiti takvi napori, već i svojevrsan putokaz.

Premda izvorno htjedoh čitatelju skrenuti pozornost samo na Barbićevo *Pravo društava*, čini mi se da bi bio ozbiljan propust ako ne bih spomenuo barem još jedno njegovo kapitalno djelo, objavljeno 1977. godine (doživjelo je i tri dopunjena i izmijenjena izdanja). Njegova, danas mlađim generacijama gotovo nepoznata i ponekad nepravilno zanemarena *Organizacija udruženog rada u pravnom prometu* imala je svojevremeno prijelomnu važnost. Nastala je kao rezultat kontinuiranog Barbićevo nastojanja da se prihvati teza kako su pravni odnosi u gospodarstvu onoga vremena bili obveznopravnog značaja usprkos pravopolitičkim zabudama društvenog vlasništva i samoupravnog koncepta pravnog subjektiviteta oktroiranog nekadašnjim Zakonom o udruženom radu. Zastupati tezu o obveznopravnom karakteru pravnih odnosa između ondašnjih gospodarskih subjekata nije bilo ni lako ni jednostavno. Ali taj je napor bio posebno važan u vrijeme kad se u nas iz ideoloških razloga te odnose zamijenilo "samoupravnim odnosima" i nastojalo odbaciti sve što podsjeća na građansko pravo. Barbić je tada je bio gotovo usamljen tvrdeći da se usprkos drugačijem nazivlju tu ipak radilo o obveznim odnosima pa da je na njih trebalo primijeniti pravila obveznog prava. Usprkos otporima, svoju tezu uspio je dokazati. Argument su mu uvijek bile potrebe prakse i praktična neodrživost službene teze temeljene na tadašnjim nasreću nedorečenim propisima koji su omogućili, protivno volji zakonodavca, primjenu općih rješenja obveznog prava. Uvjerivši

ne samo struku nego i politiku u ispravnost svojih teza, akademik Barbić svojim je znanstvenim angažmanom uspio spriječiti da na ovim prostorima dođe do tragičnog prekida ugovornog i obveznopravnog kontinuiteta u trgovačkim (tada privrednim) odnosima i općeg pravnog kaosa kao posljedice nepostojanja adekvatnog instrumentarija za rješavanje odnosa među ondašnjim gospodarskim subjektima. Time je omogućio i to da petnaestak godina poslije dođe do relativno bezbolnog prelaska s društvenovlasničkog i samoupravnog koncepta odnosa u gospodarstvu na odnose svojstvene tržišnim ekonomijama.

III.

Ne bi bilo primjereno o akademiku Jakši Barbiću ovom prigodom govoriti samo kao o znanstveniku i pravnome piscu. Ne smije se zaboraviti da akademik Barbić već četrdeset treću godinu djeluje kao nastavnik Pravnog fakulteta u Zagrebu i upravo svojom sklonošću da povezuje praksu i teoriju bitno pridonosi aktualnosti nastave prije privrednog a potom trgovačkog prava i prava društava. Prvi je predložio da se predmet *privredno pravo* preimenuje u *trgovačko pravo*, što je on po sadržaju bio i onda kad se iz ideoloških razloga takvim nije smio zvati. Na njegov prijedlog prvi put je u nas uveden poseban predmet *pravo društava* i tako je statusnopravna materija izdvojena iz trgovačkog prava. Time je postavljena osnova za novu granu prava, a trgovačko je pravo svedeno na ono što ono i jest u modernim pravnim sustavima, tj. na granu prava koja izučava odnose među gospodarskim subjektima, a ne i nastajanje, ustroj i prestanak tih osoba.

Akademik Barbić nekoliko desetljeća predaje na poslijediplomskom studiju iz trgovačkog prava i prava društava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Od 1985. on je i voditelj toga studija, s prekidom za vrijeme dok je tijekom dvaju mandata bio dekanom Pravnog fakulteta u Zagrebu. Predavao je i na drugim visokoškolskim ustanovama, kako na dodiplomskim tako i na poslijediplomskim studijima.

U pokušaju da se barem ilustrira ako već ne i iscrpno prikaže kompleksnost Barbićeva djela, valja istaknuti i njegov rad na stvaranju novog hrvatskog pravnog poretka. U tom pogledu svakako se ističe rad akademika Barbića na Zakonu o trgovačkim društvima. Kao voditelj grupe kojoj je 1992. godine dodijeljen zadatak da pripremi propise o trgovačkim društvima, dao je presudan doprinos u izradi inicijalnog teksta Zakona i njegovih kasnijih izmjena i dopuna, kojima je bio cilj uskladiti hrvatsko pravo s europskim pravom trgovačkih društava.

Akademik Barbić aktivno sudjeluje i pri izradi drugih propisa. Ovdje ću samo podsjetiti na propise koji su omogućili transformaciju socijalističkog u tržišno gospodarstvo i pretvaranje prijašnjih društvenopravnih subjekata u moderna trgovačka društva. Svojim velikim znanjem i praktičnim iskustvom na području trgovačkog prava akademik Barbić koristi se i kao jedan od autora reforme hrvatskoga obveznog prava, a kao savjetnik pružio je dragocjenu podršku i pomoć kolegama angažiranima na izradi drugih zakona koji su zadirali u rubna područja trgovačkog prava i prava društava. Istodobno, akademik Barbić nije oklijevao da mnoga zakonska rješenja argumentirano kritizira, uvijek nastojeći obraniti dignitet struke od neprihvatljivog pritiska i pragmatizma dnevne političke prakse.

Konačno, kao znanstvenik koji svoje djelovanje trajno temelji na interakciji teorije i prakse i koji je svjestan važnosti permanentnog usavršavanja pripadnika struke, sudjeluje kao referent na nekoliko stotina stručnih i znanstvenih skupova. Danas gotovo legendarna *Cavtatska savjetovanja*, kako su kolokvijalno nazivana Pravno-ekonomska savjetovanja u organizaciji postdiplomskog studija iz privrednog prava Pravnog fakulteta u Zagrebu, koja nažalost pamte još samo stariji kolege, kao i opatijski *Susreti pravnika u gospodarstvu*, koje kontinuirano vodi od 1985. godine u svojstvu predsjednika nekadašnjeg jugoslavenskog udruženja pravnika u privredi, a potom i Hrvatskog udruženja pravnika u gospodarstvu, samo su primjeri Barbićeva angažmana na tome području. Od njegova osnutka 1993. godine predsjednik je Kluba pravnika Grada Zagreba. U tome svojstvu akademik Barbić organizira mjesečne tribine toga kluba, a nekoliko ih i sam održava (nedavno je održana sto i šesnaesta tribina!). Tribine Kluba pravnika zahvaljujući Barbićevim nastojanjima postale su mjesto redovitih susreta teorije i prakse na kojima se razmjenjuju mišljenja o aktualnim problemima razvitka hrvatskoga prava.

Jakša Barbić predsjednik je Znanstvenog vijeća za državnu upravu, pravosuđe i vladavinu prava Razreda za društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. U tome svojstvu, sebi svojstvenim angažmanom samo tijekom jedne godine organizira i vodi četiri okrugla stola na temu modernizacije prava. O svakome od održanih okruglih stolova kao urednik objavljuje knjigu u Akademijinom izdavačkom nizu *Modernizacija prava*.